

פורום הארגונים למען ישראל נקייה ממוקשים

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطنين في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

מרץ 2010

המטרה: ישראל נקייה ממוקשים

מחבר: תומר עזרא

רקע

ברחבי ישראל פזורים מאות אלפי מוקשים אשר נטמנו בשדות מוקשים הפזורים על פני למעלה מ-33,000 דונם של שטחים פתוחים, אדמה חקלאית ובסמוך ליישובים. מוקשים מסוגים שונים נמצאו בשימוש בארץ החל ממלחמת העולם השנייה ועד למבצע "עופרת יצוקה", וכוללים מוקשים גדולים המיועדים לפגיעה ברכבים משוריינים (מוקשי נ"ט) ומוקשים קטנים המכוונים נגד אדם (מוקשי נ"א). שדות המוקשים מפוזרים בכל הארץ, עם ריכוז גבוה ברמת הגולן ובערבה, ולאורך הגבולות. מוקשים הונחו בעבר סביב מתקני תשתית, כגון משאבות של "מקורות", ומוקשים רבים נסחפים יחד עם קרקע במהלך שיטפונות ומקומם המדויק אינו ידוע. חלק מהמוקשים הונחו ע"י צבאות ערב, ומתוך יתר המוקשים שהונחו ע"י צה"ל, חלק גדול אינו משמש לצורך ביטחוני ובמקרים רבים הימצאותו על פני השטח נובעת מחוסר מדיניות עקבית וברורה לגבי פינוי שדות המוקשים.

הבעיה

זיהום השטח הגדול על ידי שדות המוקשים הרבים יוצר סכנה לביטחון תושבים ומטיילים, פגיעה בתיירות, בפיתוח ובנגישות לאתרי טבע ייחודיים, כמו גם בעיות עקרוניות בתחום המשפט הבינלאומי: **סכנה לבני האדם**: שדות המוקשים מהווים איום וסכנה לאוכלוסייה. מדי שנה נכנסים, ביודעין ושלא ביודעין, עשרות מטיילים, תושבים, עובדים חקלאיים ואחרים לשטחים חשודים במיקוש, ובמקרים מסוימים זה מסתיים באסון.

אי יעילות תקציבית: הטיפול הרב שנדרש מצה"ל כדי לתחזק את הגידור, השילוט והמוקשים עצמם גוזל תקציב וכוח אדם לא מבוטל מחיל ההנדסה האמון על הטיפול בשדות המוקשים. אותם משאבים יכולים להיות מופנים לפינוי שדות המוקשים. בחלק מן המקרים תחזוקת שדות המוקשים לקויה עקב

מחסור בתקציב וכוח אדם, או מדיניות שאינה ברורה בנושא. כך ניתן לראות שדות שבהם הגדר פרוצה או השילוט נפל. במקרים רבים בהם מוקשים נסחפו ממקומם המקורי אין כל גידור.

מאגר חומרי נפץ חשוף: שדות המוקשים מהווים מאגר של חומרי נפץ שיכולים להיגנב ולהגיע לידיים שישכנו את כלל הציבור כגון גורמי טרור עוינים או לחלופין אנשי עולם תחתון. חלק מהמוקשים אכן יכולים להילקח מכיוון שהם מונחים על פני הקרקע ומצויים בריקבון (יצאו מכלל שימוש) כך שגם נגיעה בהם לא תפעיל אותם.

תדמית ישראל בעולם: בשנת 1999 נכנסה לתוקף האמנה בדבר איסור על שימוש, צבירה, ייצור והעברה של מוקשי נ"א ועל השמדתם (להלן: Mine Ban Treaty). מדינות המצטרפות לאמנה מתחייבות לנקות את שטחן ממוקשים בתוך 10 שנים מאימוצה על ידי מוסדות המדינה. האמנה יצרה תדמית בינלאומית לגבי מוקשים, וכיום גם מדינות שאינן חברות בה, כמו ישראל, אינן משתמשות, מייצרות או מייצאות מוקשים. עם זאת, ישראל אינה מחויבת ליעד של פינוי שדות המוקשים בשטחה. הצטרפות ישראל לאמנה, או לפחות התחייבות לפינוי שדות המוקשים הבלתי מבצעיים בתוך עשור, ישפרו את התדמית הבינלאומית של ישראל ועל היחס אליה בפורומים בינלאומיים. כך למשל, שכנתנו ממזרח, ירדן, חתומה על האמנה וסיימה לנקות את המוקשים לאורך גבולה עם ישראל, והיא ידועה בעולם כאחת המדינות היעילות בתחום.

שטח מזוהם במוקשים לא מנוצל בשום אופן: שדות המוקשים מזהמים שטחים נרחבים בישראל. שטחים אלו נושאים פוטנציאל גדול של פיתוח אזורי בכל צורתיו הרבות כגון חקלאות, הקמת שמורות טבע ופיתוח אורבני שערכו הכלכלי, התרבותי והחברתי עולה בעשרות מונים על תקציב פינויים של שדות המוקשים על פי תכנית מסודרת ומתוקצבת ועל פי לוח זמנים. יש לציין את הנטייה של שוחרי טבע למיניהם לצדד בהשארת המוקשים בשטח על מנת לשמר אותם. שדות המוקשים הם בשום אופן לא כלי לגיטימי כדי לשמור על הטבע הן מבחינת הסיכון שהם מהווים לבני האדם וחיות הבר באזור והן בהתאם לנורמות החברתיות והמשפטיות הגלובאליות. שדות המוקשים הן שטח מזוהם לכל דבר.

מפות המיקוש: מיקומם של שדות המוקשים מצוין במפות אזרחיות היוצאות לאור ע"י המרכז למיפוי ישראל והחברה להגנת הטבע, בשפה העברית בלבד. מידע זה אינו זמין לאזרחי ישראל הערבים, לעולים חדשים ולתיירים המטיילים בארץ. מפות אלו, שמיוצרות על ידי גוף ציבורי ממלכתי, צריכות להכיל את המידע גם בשפה הערבית כשפה רשמית בישראל וחשוב יותר, כדי למנוע כניסה של אוכלוסייה שאינה דוברת עברית לשדות מוקשים.

ישראל והמערכת הבינלאומית בנושא המיקוש

התחייבויותיה של ישראל

ישראל חתומה על האמנה בדבר איסורים והגבלות על השימוש בכלי נשק קונבנציונליים מסוימים

(באנגלית: Convention on Certain Conventional Weapons, ראשי תיבות: CCW) ובפרט על הפרוטוקול השני המתוקן בדבר מוקשים, מלכודות פתאים והתקנים אחרים משנת 1996, לפיו היא מחויבת להפסיק לייצר מוקשים נגד אדם ולפקח על הייצוא שלהם. החל משנת 1994 הכריזה ישראל על השעיית מכירה, העברה וייצוא של מוקשים נגד אדם, והשעיה זו מחודשת מדי 3 שנים. ישראל גם דיווחה בשנת 2004 לוועדה העוקבת אחרי יישום הפרוטוקול כי פירקה את קווי ייצור המוקשים נגד אדם כבר בשנות השמונים.

ה-CCW והפרוטוקולים עליה חתומה ישראל אינם אוסרים על הנחת מוקשים, אלא רק קובעים הגבלות בנוגע לאופן ההנחה וסוג המוקש, כדי ליצור מציאות קלה יותר לפינוי וחיסול זיהום המוקשים לאחר סיום הקונפליקט. אולם בעקבות המציאות החדשה שנוצרה בעקבות האמנה בדבר איסור על מוקשים (Mine Ban Treaty) נוצרים פערים בין ישראל לבין הקהילה הבינלאומית, הפועלת בהתאם לנורמות החדשות בנושא המיקוש.

הפערים אל מול החוק והנורמות הבינלאומיים

מלאי המוקשים הישראלי: ישראל עדיין מחזיקה מלאי של מוקשים, דבר הנוגד את האמנה בדבר איסור על מוקשים.

הנחה מחודשת של מוקשים: הועלו טענות כלפי ישראל על שהניחה, לאחר הנסיגה במלחמת לבנון השנייה (2006), מוקשים חדשים בשטח דרום לבנון. במידה וטענות אלו נכונות, הדבר מעלה שאלה האם הדבר נעשה במסגרת הגבלות ה-CCW ונוגד את הנורמות הבינלאומיות החדשות.

ישראל עדיין מזוהמת במוקשים: על פי האמנה בדבר איסור על מוקשים, כל מדינה שאימצה את האמנה מחויבת לנקות את שטחה בתום 10 שנים ממועד אימוצה. לישראל אין תכנית אסטרטגית לפינוי שדות המוקשים, ובכך נשארת מאחור בקרב הקהילה הבינלאומית בנושא זיהום המוקשים, ובייחוד לעומת מעמדה ומצבה הטוב יחסית של שכנתה ירדן בנושא המיקוש.

זוח מבקר המדינה 1999

ישראל מודעת לבעיית זיהום המוקשים עוד משנת 1999, עת מבקר המדינה התייחס לנושא בדוח השנתי שלו. דוח זה בדק ומצא מאות שדות מוקשים שאינם משמשים את ישראל ביטחונית, הן בגבולותיה בגולן ובמזרח הארץ והן בשטחים בתוככי המדינה. מבקר המדינה מתח ביקורת על היעדר גוף האחראי על גיבוש מדיניות מסודרת המתאמת בין משרדי הממשלה השונים בדבר פינוי שדות המוקשים. המבקר הצביע גם על הבעייתיות בתהליך האישור כי השטח נקי לאחר הפינוי, במידה והדבר נעשה בידי חברה אזרחית. דוח המבקר קבע חד משמעית כי ראוי לקדם מאמץ ממלכתי לפינויים של שדות המוקשים שאינם חיוניים עוד.

אז מה עושים?

בעיית המוקשים בישראל יכולה להיפתר בתוך מספר שנים במידה ותגובש מדיניות ממלכתית תוך תיאום בין משרדי הביטחון, האוצר, הפנים, החקלאות וגופים רלוונטיים נוספים. יש לציין כי ארה"ב, נורווגיה, יפן ומדינות נוספות מממנות פינוי מוקשים ברחבי העולם. בנוסף, רמת הסיכון בפינוי מוקשים הופחתה משמעותית על ידי אמצעים טכנולוגיים שקיימים כיום בישראל ובעולם.

לפיכך אנו שואפים:

1. להעלות את המודעות לבעיית המיקוש בישראל בקרב הציבור ומקבלי ההחלטות.
2. להביא לתרגום מפות המוקשים האזרחיות לערבית ואנגלית.
3. לדאוג להחלת החוק הבינלאומי שלו מחויבת ישראל בנושא המיקוש.
4. להשפיע על מקבלי ההחלטות לפתור את בעיית המיקוש על ידי תכנית עקבית ומסודרת בעלת לוח זמנים שתסדיר את פינוי שדות המוקשים, תמנע פגיעה באוכלוסייה ותכשיר את הקרקע לשימושיה השונים.